

Et post mortem vita – Život i smrt u kasnoantičkoj Dalmaciji

Kaštel Belveder, Knin

Prikaz izložbe

8. listopada 2025. godine pokazao se kao iznimno značajan za hrvatsku arheologiju. Naime, na ovogodišnjem skupu Hrvatskog arheološkog društva „Između mora i kopna: arheološke perspektive dalmatinskog zaobalja”, organiziranom u povodu 1100. obljetnice Hrvatskog Kraljevstva, u prostoriji Kaštela Belveder, koja je dio Kninskog muzeja, otvorena je izložba *Et post mortem vita – Život i smrt u kasnoantičkoj Dalmaciji*. Važnost ove izložbe leži u tome što su javnosti, po prvi puta, predstavljeni materijalni nalazi koji su rezultat arheoloških istraživanja važnog kasnoantičkog lokaliteta Knin–Greblje, provedenih u razdoblju od 1966. do 1971. godine. Nalazi datirani u vrijeme tzv. Velike seobe naroda, otkriveni na terasama sjeveroistočne padine brda Spas u Kninu, ubrajaju se među najvažnije nalaze tog perioda na području Republike Hrvatske. Poticaj za istraživanja od 1966. do 1971. godine bila su tri groba slučajno otkrivena 1964. godine prilikom izgradnje jednog stambenog objekta. Sustavna arheološka istraživanja lokaliteta vodili su znameniti arheolozi Dušan Jelovina i Zdenko Vinski koji su, tijekom istraživanja, otkrili 218 grobova s posmrtnim ostacima 231 pokojnika čije se razdoblje života povezuje s vremenom kasne antike i vremenom najranijeg ulaska u srednjovjekovna razdoblja, u svjetlu grobljanskih ostataka autohtonog stanovništva i germanskih došljaka iz vremena seobe naroda.

Izložba *Et post mortem vita – Život u kasnoantičkoj Dalmaciji* prikladno je otvorena upravo u Kninu, na Kninskoj tvrđavi nedaleko samog lokaliteta na padini Spas. Autori ove značajne izložbe kustosi su Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika: Branka Milošević Zakić, Nikolina Uroda i Ante Alajbeg. Program svečanog otvaranja izložbe vodila je Jana Škrgulja, a otvorenje su svojim govorima uveličali Miro Katić, ravnatelj Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika, Nikolina Uroda, kustosica iz Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika te Goran Mrnjavac, ravnatelj Kninskog muzeja. Izložbu je, u ime Ministarstva kulture i medija, otvorio Marko Sinobad, konzervator iz Konzervatorskog odjela Ministarstva kulture u Šibeniku.

Na izložbi su prikazani predmeti germanske provenijencije pronađeni u istim redovima s grobovima romaniziranih starosjedilaca u sklopu tzv. groblja na redove, koji su karakteristični način ukopa kasnoantičkih i ranosrednjovjekovnih zajednica dalmatinskog zaleđa. Nalazi su pronađeni u 67 grobova, objavljeni u

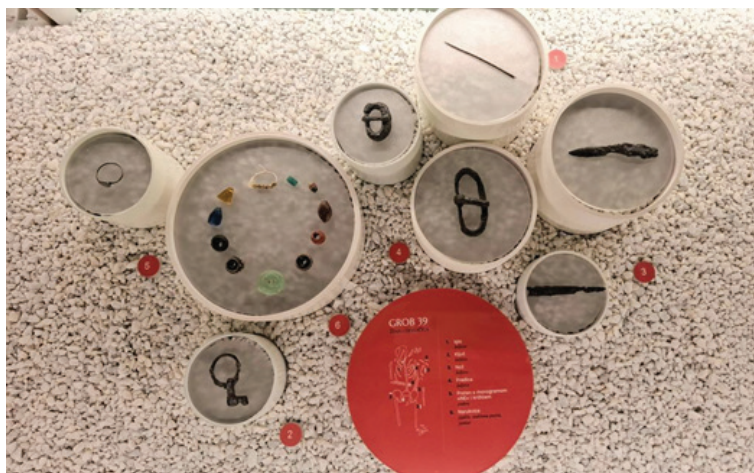
Slika 1: Otvaranje izložbe Et post mortem vita – Život i smrt u kasnoantičkoj Dalmaciji (Marko Sinobad, Ante Alajbeg, Branka Milošević Zakić, Nikolina Uroda, Jana Škrgulja, Miro Katić, Goran Mrnjavac) (snimio Hrvoje Gunjača)

Slika 2: Pogled unutar vitrina na grobne cjeline (snimio Hrvoje Gunjača)

znanstvenoj i stručnoj literaturi 80-ih i 90-ih godina, a na izložbi su, po prvi puta, prikazani nalazi iz 28 grobova, i to predstavljeni kao grobne cjeline. Izloženi nalazi uglavnom se odnose na dijelove nošnje i osobne predmete pokopanog stanovništva nekadašnjeg kninskog područja. Osim tih nalaza, na izložbi su predstavljeni i nalazi s drugih lokaliteta s područja Dalmacije koji nose germanska obilježja, ali i nalazi starosjedilačkog romaniziranog stanovništva s osobitim naglaskom na predmete s kršćanskom simbolikom. Predmeti s kršćanskom simbolikom, poput fibula, prstenja ili kopči, označavali su vjersku pripadnost vlasnika, ali su mogli služiti i

kao mali relikvijari ili amuleti. Najčešći motiv bio je križ, grčkog ili latinskog oblika, koji se od doba Konstantina Velikog ustalio kao glavni znak kršćanske vjere.

Slika 3: Inventar groba 39 (snimio Hrvoje Gunjača)

Uz izložbu je tiskan i katalog izložbe u izdanju Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika. Autori tekstova kataloga su i već spomenuti autori izložbe Ante Alajbeg, Branka Milošević Zakić i Nikolina Uroda. Autor fotografija u katalogu je Ante Alajbeg, dok su arhivske fotografije preuzete iz arhiva Arheološkog muzeja u Zagrebu te arhiva Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika. U tekstovima u katalogu autori su predstavili povijest istraživanja lokaliteta Knin–Greblje kao i voditelje istraživanja, Dušana Jelovinu i Zdenka Vinskog. Dali su pregledni prikaz Dalmacije nakon 476. godine te su se u iscrpnim znanstvenim radovima dotakli i problematike pitanja prisutnosti Ostrogota u Dalmaciji i njihovog odnosa sa starosjedilačkim stanovništvom. Osobito je intrigantno pitanje nalaza germanske provenijencije koji su pronađeni u grobovima žena te rasprava je li te nalaze moguće sa stopostotnom sigurnošću pripisati Ostrogotima. Predmeti germanskog, prvenstveno ostrogotskog stila, pronađeni su isključivo u ženskim grobovima. Takvi luksuzni elementi odijevanja karakteristični su za vladajuće slojeve 6. stoljeća, a slične nalazimo na području ostrogotske Italije, vizigotske Španjolske te među panonskim i italjskim Langobardima tijekom 7. stoljeća.

Kasnoantičko groblje Knin–Greblje, kako je poznato u arheološkoj literaturi, značajno je prvenstveno zbog predmeta germanske provenijencije, pokazatelja utjecaja novog, drugačijeg stila koji je u smrti sjedinjen s nalazima romaniziranog stanovništva. Na izložbi se osobito ističu četiri pojasne kopče i dvije fibule. Pojasna kopča iz groba 50, čiji crtež kao zaštitni znak krase pozivnicu i plakat ove izložbe, kopča je sa specifično naglašenim motivom ptice grabljivice koja je imala izrazitu

Slika 4: Pojasna kopča iz groba 50 (snimio Hrvoje Gunjača)

simboliku i kod Germana, ali i u samom Rimskom Carstvu. Ptice grabljivice, ponajprije orlovi, na ostrogotskom se nakitu javljaju kao simbol moći i pobjede. Nošenjem kopče s prikazom orla među starosjedilačkim stanovništvom, ova je stanovnica kasnoantičkog Knina naglašavala svoj drukčiji identitet, odnosno povezanost s ratničkom skupinom Ostrogota koja je ovladala srcem Rimskog Carstva, a u kojem su orlovi, kao svete ptice, oduvijek bili simbolom samog Carstva i njegovih legija.

Značajni su i nalazi iz groba broj 55, što se posebno odnosi na kopču ukrašenu rovašenom dvoprutom pletenicom u dva reda i almandinima koji su većinom sačuvani. Te pozlaćene, rovašene kopče ukrašene poludragim kamenom (almandinima), pripadaju među najluksuznije kasnoantičke nalaze u Dalmaciji. Izdvajaju se i nalazi iz groba 173 gdje se ponovno ističe kopča koja predstavlja najvrniji primjer zlatarskog umijeća na lokalitetu. Kvalitetom se ističu i zrna narukvice ili ogrlice iz groba 172. U oba groba pronađeno je i prstenje s monogramom. Za razliku od ovih nalaza koji se većinom vezuju uz ostrogotski utjecaj na izradu nakita, izložen je i inventar groba 14 u kojem se ističe S-fibula koja se tradicionalno povezuje s Langobardima. Grobova ratnika nema, izuzevši jedan grob, nažalost uništen prije iskopavanja, odakle navodno potječe željezni mač (*spata*), jedini karakteristični ratnički nalaz na groblju Knin–Greblje.

Sama izložba predstavlja trud kustosa Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika da se ovi slavni arheološki nalazi predstave široj javnosti te daje daljnji podstrek znanstvenicima da se revidira značaj lokaliteta Knin–Greblje, objasni pojava materijala germanske provenijencije unutar grobova starosjedilačkog stanovništva te da se pokuša nadopuniti složena i kompleksna slika Dalmacije u kasnoj antici. Izložba naglašava multikulturalnost prostora Dalmacije u kasnoj antici, bogate

Slika 5: Inventar groba 55 (snimio Hrvoje Gunjača)

trgovačke veze, svjedoči o strateškim i vojnim promjenama, ali i o suživotu različitih tradicija na lokalitetu koji je jedan od najznačajnijih svjedoka svakodnevice tzv. vremena seobe naroda.

Izložbu je na otvorenju posjetio velik broj zainteresiranih posjetitelja, a dobra je vijest da će izložba, nakon zatvaranja 15. veljače 2026, gostovati i u drugim muzejima Republike Hrvatske čime će se široj javnosti pružiti prilika uvida u tajne depoa Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika. Tko god da se bavio kasnom antikom na području Dalmacije na ovaj ili onaj način, bilo kao student ili stručnjak, bilo kao zainteresiran laik, morao se susresti s lokalitetom Knin–Greblje. Ova nam izložba daje uvid u ljepotu izrade i vještinu umjetničkog obrta ovih predmeta koji su većini nas do sada bili poznati samo kao crteži ili slike u znanstvenim publikacijama. Time se ova izložba lijepo uklapa u širu sliku obljetničkih manifestacija koje se ove godine organiziraju diljem Hrvatske u sklopu 1100. obljetnice Hrvatskog Kraljevstva, a kojima je cilj izlaganjem bogatog arheološkog nasljeđa prikazati i očuvati kulturnu baštinu ovih prostora.

Jana Škrgulja